

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מגדר ומשפחה בקרב היהודים הספרדים - 13336

תאריך עדכון אחרון 23-08-2017

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' ירון בן-נאה

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: yaronbn@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: רביעי, 1200-1100

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

המשפחה היא התא היסודי של החברה ושל הקהל היהודי, ובכלל מן המוסדות החברתיים החשובים והמרתקים. בהסתמכנו על קריאת מקורות ראשוניים נבחן סוגיות שונות הקשורות במשפחה היהודית הספרדית, במבנה המשפחה, ביחסי הכוחות בה, במעמד הנשים, בטקסים ובנורמות התנהגות

מטרות הקורס:

הכרות טובה עם הנושא, יכולת קריאה וניתוח טקסטים

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

לדבר ולכתוב על אספקטים שונים של חיי המשפחה היהודית-הספרדית, לחפש חומרים למחקר עצמאי ולקרוא באופן ביקורתי

דרישות נוכחות (%) :

80%

שיטת ההוראה בקורס: קריאת טקסטים ודיון המסתמך על חומרי הקריאה

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

ראו להלן בסילבוס

חומר חובה לקריאה:

מטלות הקריאה יחולקו בין התלמידים/ות!

* מבוא: היהודים הספרדים - הגדרות, דמוגרפיה, ומעמד חוקי וחברתי
י' בן-נאה, 'על מצב המחקר של היהודים העות'מאנים ותרבותם', אבני דרך: מסות ומחקרים
בהיסטוריה של עם ישראל, שי לצבי [קוטי] יקותיאל, בעריכת ע' אטקס, י' קפלן וד' אסף, ירושלים
תשע"ה, עמ' 193-205.

* מצב המחקר, המקורות והקול הנשי

ד' ברנשטיין, השמעת הקול הנשי ומגדור העבר: קווים לתחום מתפתח, קתדרה 118 (תשס"ו), עמ'
12-5.

פ' מוצפי-הלר, בפתח הקובץ: אתגרים בחקר ההיסטוריה והסוציולוגיה של נשים יהודיות-מזרחיות, אשה
במזרח, אשה ממזרח, בעריכת ט' כהן וש' רגב, רמת גן תשס"ה, עמ' 9-24.

מ' שילה, נשים, מגדר ותולדות היישוב היהודי בארץ: הישגים ויעדים, קתדרה 150 (תשע"ד), עמ'
121-154.

* המשפחה היהודית במרחב המוסלמי: גבולות, מאפיינים, ערכים ותפקידים
י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, ירושלים תשס"ו, פרק שמיני.
Yaron Ben-Naeh, 'The Ottoman-Jewish Family: General Characteristics', *Open Journal of Social Sciences* 5 (2017), pp. 25-45 (online)

* ההתקשרות לנישואין ואהבה
י' בן-נאה, רגשות ישנים, זמנים חדשים: רגש האהבה ומקומו בקשר הנישואין בקרב יהודי האימפריה העות'מאנית, בתוך: אליעזר פאפו ואחרים (עורכים), דמתה לתמר: מחקרים לכבודה של תמר אלכסנדר, א, באר שבע תשע"ה, עמ' 61-83.
ד' גל, מה זאת אהבה? נישואין וגירושין בקהילה היהודית בגליפולי במאה הי"ז, ממזרח וממערב ז (תשס"ד), עמ' 27-40.

* הנדוניה ומשמעותה
ערך נדוניה, אנציקלופדיה תלמודית ומקורות אחרים.
א' יוהס, 'נדוניות של כלות יהודיות מאזמיר - חפצים ביוגרפיים', בתוך: מרקמים: תרבות, ספרות, פולקלור לגלית חזן-רוקם (ed.), מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי כח; מחקרי ירושלים בספרות עברית (כה), בעריכת הגר סלמון ואביגדור שנאן, ב, ירושלים תשע"ג, עמ' 461-483.
M. Glazer, *The Dowry as a Capital Accumulation among the Sephardic Jews of Istanbul, Turkey*, *Jewish Societies in the Middle East* (S. Deshen & W.P. Zenner eds.), Washington 1982, pp. 299-309.

* בין שידוכין לנישואין
י' בן-נאה, מעגל החיים וחיי המשפחה, ספר תורכיה, בעריכת י' בן-נאה, ירושלים תש"ע, עמ' 237-248; הנ"ל, ספר יוון, בעריכת א' ג'ניאו, ירושלים תשע"ד, עמ' 277-290.
ע' מיוחס-ג'ניאו, 'צרת הבת' - צער גידול בנות וביטויים בשניים מספרי ההדרכה של היהודים הספרדים: מעם לועז (1730) ופלא יועץ 1824, 1870, בתוך: דמתה לתמר, ב, עמ' 357-374.

* טקסי הנישואין, סמלים ומשמעויות
מ' אטיאש, מנהגי נישואין בשלוניקי, עדות א (תש"ו), עמ' 28-35 (ed.), שאלוניקי עיר ואם בישראל

* ריבוי נשים, נישואי קטינים ודימויים אוריינטליסטיים אחרים - דימוי ומציאות
י' בן-נאה, נישואי קטינים במרחב העות'מאני, זמנים 102 (תשס"ח), עמ' 38-44.
ר' למדן, ריבוי נשים בחברה היהודית בארץ-ישראל ובמצרים בדורות הסמוכים לגירוש ספרד, ספר יובל לדניאל קארפי, תל אביב תשנ"ו, עמ' עג-פט.

* חיי הנישואין והיחסים בין בני הזוג
ר' למדן, עם בפני עצמן, נשים יהודיות בארץ ישראל סוריה ומצרים במאה השש-עשרה, תל אביב תשנ"ו.
ע' מיוחס-ג'ניאו, "אישקלאב'ה די סו מארדו": מבט על חיי היום-יום של האשה היהודייה-הספרדייה לפי "מעם לועז" לר' יעקב כולי, אשה במזרח, אשה ממזרח (ט' כהן וש' רגב עורכים), רמת גן תשס"ה, עמ' 25-33.

י' קרמר, אגרות נשים מן הגניזה הקהירית: סקירה כללית, אשנב לחייהן של נשים בחברות יהודיות (י' עצמון עורכת), ירושלים תשנ"ה, עמ' 161-181.

* בעיות בחיי הנישואין, מריבות, אלימות לסוגיה
ל' לנדאו, האשה הסוררת ברומאנסה הספרדית-יהודית, דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות,

חטיבה ד, כרך שני (ד' אסף עורך), ירושלים תשמ"ו, עמ' 63-69.
ש' רפאל, לדמותה של החמות בשיר העממי בלאדינו, ממזרח וממערב ז (תשס"ד), עמ' 161-176.
Yaron Ben-Naeh, 'Dangerous Liaisons in Castoria', *El Prezente: Studies in Sephardic Culture* 7 [=&Menorah 3: Common Culture and Particular Identities: Christians, Jews and Muslims in the Ottoman Balkans] (2014), pp. 27-41

* גירושין ועינות

- ל' בורנשטיין-מקובצקי, נישואין וגירושין בחברה היהודית באיסטנבול במאות השמונה-עשרה והתשע עשרה, מיכאל יד (תשנ"ז), עמ' קלט-קסט.
- R. Lamdan, *The Mercies of the Court: Jewish Women seeking Divorce in Sixteenth Century Palestine, Syria and Egypt*, *Nashim [=&A Journal of Jewish Women's Studies and Gender issues]* 1 (1998), pp. 51-69.

* זקנה, מוות ואלמנות - פירוק התא המשפחתי

ל' בורנשטיין, תקנות קושטא בירושלם וביטויין בחיי החברה בתקופה העות'מאנית, חברה וקהילה (א' חיים עורך), ירושלים תשנ"א, עמ' 3-23.
מ' שילה, העלייה לארץ כפרישות נשית: אלמנות ב'ישוב הישן' בירושלים במאה התשע-עשרה, בתוך: בין מסורת לחידוש - מחקרים ביהדות, ציונות ומדינת ישראל, ספר זכרון ליהושע קניאל, בעריכת א' דון יחיא, ירושלים תשס"ה, עמ' 15-36.

* שפחות ומקומן בחיי המשפחה

י' בן-נאה, "והיתה לך שפחת עולם": עבדות ועבדים בחברה היהודית-העות'מאנית, המזרח החדש נ (תשע"א), עמ' 66-90.
ד' זאבי, 'עבדי, בני, אדוני הווזיר: מדינה, משפחה ועבדות בתרבויות המזרח התיכון המוסלמי', ג'מאעה ד (תשנ"ט), עמ' 155-159.

* דימויים מגדריים

י' בן-נאה, מיגדר נשי והגבלתו בתקנות בענייני מוסר של יהודי האימפריה העות'מאנית, פעמים 106-105 (תשס"ו), עמ' 127-149.
ש' רפאל, בין שנינה לעלבון: על קובץ "יחודי של פתגמי לאדינו שעניינו האשה והנשי, אשה במזרח, אשה ממזרח (ט' כהן ו' רגב עורכים), רמת גן תשס"ה, עמ' 69-86.

* עבודת נשים והשפעתה על מעמדה ומקומה בחיי המשפחה

ל' בורנשטיין-מקובצקי, המשפחה היהודית באיסטנבול במאות ה-18 וה-19 כיחידה כלכלית, ארוס, אירוסין ואיסורים (י' ברטל וי' גפני עורכים), ירושלים תשנ"ח, עמ' 333-305.
ר' סימון, תמורות במעמדן של נשים יהודיות בלוב, הערות ומקורות, שרשים במזרח ד (תשנ"ח), עמ' 183-200.

* מקומה ותפקידיה של האשה בקהל, בחברה, במשפחה

מ' בן-יעקב, שינוי מקום - שינוי מעמד? עולות מצפון אפריקה בארץ ישראל במאה התשע-עשרה, אשה במזרח, אשה ממזרח (ט' כהן ו' רגב עורכים), רמת גן תשס"ה, עמ' 193-206.

* הריון ולידה, גידול ילדים וחינוכם

א' גלעדי, 'ריחם כריח גן עדן': על ילדים, הורים וחברה במזרח, זמנים 52 (1995), עמ' 78-87.
א' וסטרייך, מצוות פריה ורביה במשפט העברי באימפריה העות'מאנית במאה הט"ז, תעודה יג (תשנ"ז), עמ' 195-240 (eq&הנ"ל, תמורות במעמד האשה במשפט העברי, ירושלים תשס"ב, עמ' 195-240).

250-231)

מ' מולכו, לידה וילדות בין יהודי סלוניקי, עדות ב (תש"ז), עמ' 269-255. (שאלוניקי עיר ואם בישראל, עמ' 193-188)

* ערכי מוסר: אידיאל ומציאות, פיקוח מוסדי ופיקוח חברתי

י' בן-נאה, מיגדר נשי והגבלתו בתקנות בענייני מוסר של יהודי האימפריה העות'מאנית, פעמים 106-105 (תשס"ו), עמ' 149-127.

י' בן-נאה, משכב זכר בחברה היהודית העות'מאנית, ציון סו (תשס"א), עמ' 200-171.

י' בן-נאה, שערוריית ניאוף באיסתנבול: ספרות השו"ת כמקור לחיי יהודים בעיר העות'מאנית, ממזרח וממערב ח (תשס"ח), עמ' 55-37

* כבוד המשפחה

י' בן-נאה, 'איל אונור נו סי מירקה קון פאראס': כבוד ומשמעותו בקרב היהודים העות'מאנים, מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי כג (תשס"ה), עמ' 38-9 (את הקטעים הרלוונטיים)

* אורחות חיים, שעות הפנאי

י' בן-נאה, 'חייהן של נשים יהודיות בירושלים העות'מאנית במאה הי"ט', אל פריזינטי: קובץ מחקרים של מרכז מ"ד גאון לחקר תרבות יהודי ספרד, (בעריכת ת' אלכסנדר-פריזר), באר-שבע תשס"ז, עמ' 192-179.

ע' מיוחס-ג'ניאו, 'חיי יום-יום בחוג המשפחה היהודית-ספרדית לפי פירושו של ר' יעקב כולי לספר בראשית בחיבור מעם לועז (1730)', נשים, זקנים וטף (מ' אליאב-פלדון וי' חן עורכים), ירושלים תשס"ב, עמ' 171-139.

* סיכום

פ' מורג-טלמון, 'משפחות ספרדיות בירושלים במאה התשע-עשרה', משפחות בישראל (ל' שמגר הנדלמן ור' בר יוסף עורכות), ירושלים תשנ"א, עמ' 48-33.

חומר לקריאה נוספת:

סדרת ספרי קהילות ישראל במזרח, מכון בן-צבי, ירושלים.

ת' אלכסנדר וג' חזן-רוקם, "אין יום שלישי בלי שמש": גלגולי משמעות בפתגמים של אישה יהודייה ספרדייה, מקדם ומים ד (תשנ"א), עמ' 286-275 (eq&הנ"ל, מלים משביעות מלחם, ירושלים תשס"ד, עמ' 92-83)

ת' אלכסנדר, מרחב ומגדר: ירושלים בסיפורי נשים ספרדיות בנות העיר, אשה בירושלים: מגדר, חברה ודת (ט' כהן וי' שוורץ עורכים), רמת גן תשס"ב, עמ' 245-230.

ל' בורנשטיין-מקובצקי, עיר של חכמים וסוחרים: הקהילה היהודית בארם צובה, 1800-1492, אריאל תשע"ב, פרק המשפחה.

ל' בורנשטיין, האשה היהודיה בחלב ומוסכמות הצניעות בתקופה העות'מאנית (1800-1517), אשה במזרח, אשה ממזרח (ט' כהן וי' רגב עורכים), רמת גן תשס"ה, עמ' 68-55.

ר' בונפיל, במראה כסופה, ירושלים תשנ"ד, פרקים י-יא (על מחזור החיים והמוות).

י' בן-נאה, "ואלו תנאי האשה הכשרה": עצות לנישואין מאושרים, עתמול כז (164), (תשס"ב), עמ' 9-7.

י' בן-נאה, 'הסכמות בענייני מותרות ופנאי ופרק בהיסטוריה תרבותית וחברתית של יהודי ירושלים במאה התשע-עשרה', שלם ח (תשס"ט), עמ' 427-386

א' בשן, חלקה של האשה היהודייה בחיי הכלכלה של יהודי צפון אפריקה, מקדם ומים א (תשמ"א), עמ' 67-84.

א' בשן, הורים וילדים בהגותם של חכמי צפון אפריקה, תל אביב 2005.

א' בשן, נשים יהודיות במרוקו: דמותן בראי מכתבים מן השנים 1733-1905, רמת גן תשס"ה.

א' גרוסמן, אלימות כלפי נשים בחברה היהודית הים תיכונית בימי הביניים, אשנב לחייהן של נשים בחברות יהודיות (י' עצמון עורכת), ירושלים תשנ"ה, עמ' 183-207 (eq&); הנ"ל, חסידות ומורדות, ירושלים תשס"א, פרק עשירי.

ג' הדר, קהילת תירה במאות ה-19 וה-20, תל אביב תשנ"ו, פרק ב: המשפחה, עמ' 65-91.

ג' הדר, היבטים בחיי המשפחה היהודית בשאלוניקי 1900-1943, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור בפילוסופיה, חיפה תשס"ד.

א' הורוביץ, בין אדונים למשרתות בחברה היהודית בין ימי-הביניים לראשית העת-החדשה, ארוס, אירוסין ואיסורים (י' ברטל וי' גפני עורכים), ירושלים תשנ"ח, עמ' 193-211.

י' הראל, על "המשוררות" "המנגנות" ו"המרננות" היהודיות בדמשק, אשה במזרח, אשה ממזרח (ט' כהן ושי' רגב עורכים), רמת גן תשס"ה, עמ' 109-127.

א' וסטרייך, תמורות במעמד האשה במשפט העברי, ירושלים תשס"ב.

י' חיות, דרך לא מקובלת? מיסטיקאות יהודיות באספקלריה של 'ספר החזיונות' לר' חיים ויטאל, ציון סז (תשס"ב), עמ' 139-162.

צביה טובי, מעמד האישה היהודייה בדרום תוניסיה על פי הפתגמים המהלכים בקהילת גאבס, תרשיש: מחקרים בתולדות יהודי תוניסיה ומורשתה, בעריכת א' חזן וח' סעדון, רמת גן תשס"ט, עמ' 331-342.

צביה טובי, מכלה לחמות: עולמה של האשה היהודייה בדרום תוניסיה והשתקפותו בספרות העממית, מכון בן צבי, ירושלים תשע"ו.

א' לוי, ברכות, איחולים ודברי נימוסין בלאדינו של יהודי איזמיר בשנות ה-70, ספונות טז (תש"ם), עמ' 353-399.

מ' ליטמן, המשפחה היהודית במצרים, תולדות יהודי מצרים בתקופה העות'מאנית (י"מ לנדאו עורך), ירושלים תשמ"ח, עמ' 244-217.

ר' למדן, החזקת שפחות בחברה היהודית בארץ-ישראל סוריה ומצרים במאה השש-עשרה, ימי הסהר (מ' רוזן עורכת), תל אביב תשנ"ו, עמ' 355-370.

ר' למדן, סטיות מנורמות המוסר המקובלות בחברה היהודית בארץ ישראל ובמצרים במאה ה-16, ארוס, אירוסין ואיסורים (י' ברטל וי' גפני עורכים), ירושלים תשנ"ח, עמ' 119-130.

ב' מלמן, "רעלות שקופות": קולוניאליזם וג'נדר לקראת דיון היסטורי מחודש, זמנים 62 (1998), עמ' 84-102.

ע' מיוחס-ג'ניאו, מעשה בעגונה, מונסטיר, שנת הת"ג (1643), ממזרח וממערב ח (תשס"ח), עמ' 21-36.

ב' מלמן, 'חופש מאחורי הרעלה - התבוננות ב'אחר' במאות ה-18 וה-19: נשים מערביות על נשים ים-תיכוניות', אשנב לעולמן של נשים בחברות יהודיות, בעריכת י' עצמון, ירושלים תשנ"ה, עמ' 225-243.

ע' סלמה, עבדים בבעלותם של יהודים ונוצרים בירושלים העות'מאנית, קתדרה 49 (תשמ"ט), עמ' 63-75.

מ' עמאר, האירוסין והשידוכין בתקנות ובפסיקה של חכמי מרוקו מהמאה הט"ז ואילך, ממזרח וממערב ח (תשס"ח), עמ' 113-153.

מ"ע פרידמן, ריבוי נשים בישראל, ירושלים תשמ"ו.

א"ח פריימן, סדר קדושין ונשואין, מהדורת צילום, ירושלים תשכ"ה (על קידושי סתר ותקנות הקהל) שי' צבר (עורך), מעגל החיים: קהילות ישראל במזרח במאות הי"ט והכ', ירושלים תשס"ו, פרק הנישואים. הריון ולידה, מוות.

א' שטאל (מהדיר), משפחה וגידול ילדים ביהדות המזרח, ירושלים תשנ"ג (ע"פ מפתח).

מ' קליין, מנהגי חתונה אצל העם היהודי לעדותיו, תל אביב תשנ"ד.

י' קפלן, מנוצרים חדשים ליהודים חדשים, ירושלים תשס"ג, פרק יב (בהלת הניאוף), עמ' 300-320.

ע' רפפורט-אלברט, על מעמד הנשים בשבתאות, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר' אליאור עורכת), [תשס"א], עמ' 327-143

י' שטרית, החתונה היהודית המסורתית במרוקו, חיפה תשס"ג.

מ' שילה, תקנות ירושלים כמעצבות מגדר, אשה בירושלים: מגדר, חברה ודת (ט' כהן וי' שוורץ עורכים), רמת גן תשס"ב, עמ' 65-77.

מ' שילה, נשים וילדים בירושלים ביישוב הישן, 1799-1917, בתוך: י' ברטל וח' גורן עורכים, ספר ירושלים בשלהי התקופה העות'מאנית, ירושלים תש"ע, עמ' 117-125.

א' שטאל, אהבה כגורם בבחירת בן-זוג, מחקרי המרכז לחקר הפולקלור ד (תשל"ד), עמ' קכה-קלו.

J. Bahloul, *The Sephardi Family and the Challenge of Assimilation*, in: H.E. Goldberg (ed.), *Sephardi and Middle Eastern Jewries*, Bloomington, Indianapolis 1996, pp. 312-324

Y. Ben-Naeh, 'Blond, Tall, with Honey-Colored Eyes: Jewish Ownership of Slaves in the Ottoman Empire', *Jewish History* 20 (2006).

Y. Ben-Naeh, "Only One Cup of Coffee": Ordinances Concerning Luxuries and Recreation: A Chapter in the Cultural and Social History of the Jewish Community of Jerusalem in the Nineteenth Century', *Turcica* 37 (2005), pp. 155-185

Yaron Ben-Naeh, 'The Ottoman-Jewish Family: General Characteristics', *Open Journal of Social Sciences* 5 (2017), pp. 25-45

R. Lamdan, *Communal Regulations as a Source for Jewish Women's Lives in the Ottoman Empire*, *The muslim World* 95 (2005), pp. 249-263.

M. Rozen, *The Life Cycle and the Significance of Old Age during the ottoman Period*, *Daniel Carpi Jubilee Volume*, Tel Aviv 1996, pp. 109-176.

M. Rozen, *A History of the Jewish Community of Istanbul: The Formative Years, 1453-1566*, Leiden-Boston 2002, pp. 99-196.

R. Simon, *Mores and Chores as Determinants of the Status of Jewish Women in -Libya, From Iberia to Diaspora* (Y.K. Stillman & N. A. Stillman eds.), Leiden-Boston Koeln 1999, pp. 113-128.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %

הרצאה 0 %

השתתפות 30 %

הגשת עבודה 0 %

הגשת תרגילים 0 %

הגשת דו"חות 0 %

פרויקט מחקר 0 %

בחנים 0 %

אחר 70 %

עבודת בית

מידע נוסף / הערות:
מטלות הקריאה יחולקו בין התלמידים.